

ZONDER PARTNER EVEN GELUKKIG?

Ruut Veenhoven

*In: **Betere wereld gelukkiger mensen? Ruut Veenhoven (red.) , Swets & Zeitlinger b.v., Lisse, Nederland, 1984, ISBN 90 265 0526 4 Pag. 44 - 60 (Hoofdstuk 4)***

De voorafgaande hoofdstukken gingen vooral over het effect van 'materiële' omstandigheden op geluk. In dit hoofdstuk komt de invloed van 'relationele' omstandigheden aan de orde. Het gaat dan met name over de vraag of het uitmaakt voor geluk of men alleen leeft of niet.

Nog niet zo lang geleden was dat voor de meeste mensen geen vraag. Alleenstaanden werden beschouwd als zielige lieden die je vooral niet moet vergeten op hun verjaardag. Bij een opinie onderzoek in 1965 zei dan ook 60 procent van de Nederlandse bevolking dat ongehuwden in het algemeen minder gelukkig zijn dan gehuwden. De opvattingen over het huwelijk zijn sindsdien echter drastisch veranderd. De nadelen van de binding aan een vaste levenspartner worden meer onderkend en er is meer begrip gekomen voor mensen die vrijheid en autonomie voorop stellen. In het spoor daarvan is men ook anders over alleenstaanden gaan denken. In 1975 was nog maar 35 procent van mening dat ongehuwden minder gelukkig zijn en in 1980 nog slechts 25 procent (Sociaal Cultureel rapport, 1981). De nieuwe opvatting sluit goed aan bij de in deze bundel ter discussie staande theorie dat levensomstandigheden weinig uitmaken voor geluk. Reden te meer om eens na te gaan of dat werkelijk ook zo is

1 **Alleenstaanden minder gelukkig.**

Sinds de zestiger jaren zijn er in veel westerse landen grootscheepse onderzoeken gehouden waarbij mensen gevraagd werd naar de waardering van hun leven als geheel. Bij die onderzoeken kwamen ongehuwden steevast als minder gelukkig uit de bus. De resultaten van één zo'n onderzoek in de EEG-landen zijn weergegeven in **schema 1**. Nooit gehuwden, verweduwden en gescheidenen blijken vrijwel overal minder tevreden met hun bestaan dan gehuwden. Opmerkelijk is dat samenwoners qua geluk sterker op gehuwden lijken dan op de alleenstaanden. Samenwoners blijken zelfs nog iets gelukkiger dan gehuwden. Dit komt wellicht doordat hun relaties gemiddeld nog wat priller zijn.

De verschillen in geluk tussen alleenstaanden en gehuwden staan niet op zichzelf. Alleenstaanden blijken ook typisch meer psychische problemen te hebben. Niet alleen hebben ze meer en ernstiger klachten dan gehuwden, maar ze komen ook vaker in inrichtingen terecht en verblijven daar langer (o.a. Gove, 1972). Ook op het vlak van lichamelijke gezondheid zijn forse verschillen aangetoond. In alle leeftijdscategorieën blijken alleenstaanden vaker en ernstiger ziek te zijn (Verbrugge, 1979). Er is ook een hogere sterfte onder alleenstaanden. In de categorie van jong-volwassenen is de sterfte onder alleenstaanden zelfs 2 tot 4 maal zo hoog als die onder gehuwden (Gove, 1973:59). Die verschillen komen deels voor rekening van de hogere aantallen suicides onder alleenstaanden (Gove, 1972b), en deels voor rekening van ongevallen en ziekten die verband houden met riskant gedrag (leveraandoeningen, longkanker). Er zijn echter ook aanzienlijke verschillen in sterfte ten gevolge van oorzaken die men nauwelijks in eigen hand heeft: bv. dood als gevolg van tbc en diabetes (Gove, 1973), ten gevolge van hartziekten (Lynch, 1977:244/249) en ten gevolge van talrijke vormen van kanker (Lillienfeld et al., 1972:126). Dit patroon lijkt in alle geïndustrialiseerde landen

op te treden. Ook in Japan is de sterfte onder alleenstaanden relatief hoog. Ook daar zijn de verschillen het meest geprononceerd onder jong-volwassenen (Lynch, 1977:243).

Binnen de groep alleenstaanden bestaan verdere verschillen. De 'gescheidenen' zijn er over het algemeen het slechtst aan toe, op de voet gevolgd door de 'verweduwen'. De categorie 'nooit gehuwden' onderscheidt zich aanzienlijk minder negatief van de gehuwden, al blijven de verschillen toch fors. Dit patroon doet zich in alle leeftijdsgroepen voor, zowel bij verschillen in 'geluk', verschillen in (psychische) gezondheid als bij verschillen in mortaliteit. De verschillen onder vrouwen zijn meestal minder geprononceerd dan onder mannen.

Selectief? Tot zover ziet het er dus bepaald niet naar uit dat omstandigheden er niets toe doen. Het laatste woord is daarmee echter nog niet gezegd. De verschillen hoeven niet persé een kwestie te zijn van alleen leven of niet. Het is ook mogelijk dat alleenstaanden sowieso al minder gelukkig en gezond waren en daarom juist ongehuwd zijn gebleven. In de literatuur staat deze laatste uitleg bekend als de 'selectie verklaring'. Er is veel voor te zeggen. Met name van ernstig gehandicapte en gestoorde mensen kan men zich indenken dat ze minder kans maken om ooit te trouwen. Het is ook voorstelbaar dat het moeilijk leven is met chronisch ongelukkige of problematische mensen en dat deze dus een grote kans lopen om door scheiding alleen te komen staan. Zulk soort selectieprocessen zijn er misschien ook verantwoordelijk voor dat alleenstaande mannen ongunstiger uit de bus komen dan alleenstaande vrouwen. Het zou best eens kunnen dat aan mannen zwaardere eisen qua stabiliteit en gezondheid gesteld worden en bij vrouwen valt in ieder geval een groter deel buiten deze negatieve selectie omdat ze door overlijden van de partner alleen zijn komen te staan; vrouwen leven namelijk langer.

De selectie verklaring heeft echter ook ontegenzeggelijk zijn beperkingen. Hij gaat bijv. niet op in het geval van verweduwen. Het is althans niet erg aannemelijk dat deze mensen toch al ongelukkig waren en met hun chagrijn de partner het graf in hebben gedreven. In een onderzoek onder vrouwen die op jonge leeftijd hun man hadden verloren bleek verder ook dat de relatief hoge sterfte in deze categorie niet verklaard kan worden uit een betere hertrouw kans van de meest gezonden onder hen (Kraus & Lillien-feld, 1959). De selectie verklaring sluit ook niet aan op het feit dat jonge alleenstaanden er naar verhouding slechter voorstaan dan oudere alleenstaanden. Durkheim (1952:182/193) heeft in dit verband al opgemerkt dat als de categorie nooit-gehuwden steeds meer een kneusjesreservoir wordt, doordat de sterksten allengs getrouwd raken, het verschil in de suïdecijfers op zijn grootst moet zijn in de leeftijdscategorieën waarin de meeste mensen al getrouwd zijn, en relatief kleiner in de leeftijdscategorie waarin nog een belangrijk deel zoekende is. Dit blijkt duidelijk niet het geval. Het verschil tussen het aantal suïcides onder ongehuwden en gehuwden wordt met het toenemen van de leeftijd gestaag kleiner. Dat geldt ook voor andere doodsoorzaken (Gove, 1973).

Waar de selectie verklaring niet opgaat moeten de verschillen in gezondheid en geluk wel worden toegeschreven aan levensomstandigheden. De vraag is dan natuurlijk welke levensomstandigheden dan wel zo veel ongunstiger zijn voor alleenstaanden. In de literatuur worden wat dat betreft twee punten benadrukt: ten eerste de 'negatieve etikettering' van alleenstaanden en ten tweede het gemis aan 'bescherming' door intimi.

Etikettering? De in progressieve kring meest genoemde theorie is dat alleenstaanden het zo beroerd hebben omdat het grote publiek ze als 'afwijkend' en 'zielig' etiketteert. Dit zou onder meer de volgende drie effecten met zich meebrengen. Ten eerste zou het gedragingen oproepen die aansluiten op de kennelijk levende verwachtingen. Zielige gedragingen dus, o.a. zorgelijke antwoorden bij vragen naar geluk, klachten over gezondheid en in uiterste instantie ook suïcide. Ten tweede zou de bejegening ook het zelfbeeld gaan tekenen. De alleenstaande zou zich ook echt zielig, eenzaam en mislukt gaan voelen en daardoor ook ongelukkig, ziekelijk en geneigd er een eind aan te maken. Tenslotte is het op zichzelf ook niet leuk om neerbuigend of ontwijkend behandeld te worden: ook niet voor mensen die er zich niet door laten beïnvloeden in zelfbeeld of uiterlijk gedrag.

Op het eerste gezicht is ook voor deze verklaring wel wat te zeggen. Er wordt inderdaad nogal negatief geoordeeld over gescheiden mensen en meewarig gedaan over verweduwd. Deze beide categorieën zijn er ook inderdaad het slechtst aan toe. Toch zijn er veel feiten die er niet in passen. De verklaring voorspelt bijv. meer leed onder alleenstaande vrouwen. De 'oude spinster' wordt als zieliger gezien dan de 'vrolijke vrijgezel'. Het blijkt echter dat vrouwen het beter redden in hun eentje dan mannen (Gove, 1972a, 1972b, 1973). Jonge nooit gehuwden worden ook minder getroffen door negatieve etikettering dan oudere muurbloemen. Zoals al opgemerkt zijn oudere nooit gehuwden er qua geluk en gezondheid echter typisch beter aan toe.

Bescherming? Dan de beschermingsverklaring. Durkheim (1951: 185/202) heeft wat dat betreft al opgemerkt dat alleenstaanden minder beschermd worden tegen eigen destructieve impulsen. Ze hebben minder te verliezen aan waardering van anderen en ze kunnen ook minder zin onttelen aan de zorg voor een partner en/of kinderen. Naast 'zinnelijkheid' en 'waardering' bieden huwelijk en gezin meestal ook 'persoonlijke warmte', 'identiteit' en 'materiële verzorging'. Met name de persoonlijke warmte en geborgenheid zijn tegenwoordig moeilijk te vinden buiten de context van een samenwoningsrelatie. De daaruit voortvloeiende onvrede van alleenstaanden kan leiden tot een negatieve waardering van het bestaan als geheel. Door de hiermee gepaard gaande chronische 'stress' zou vervolgens de psychische weerstand ondermijnd worden en allengs ook de lichamelijke gezondheid. In combinatie met de ongebondenheid zou de onvrede zich voorts ook uiten in allerlei riskant gedrag: o.a. veel drinken, slechte verzorging, en tenslotte ook weer in zelfdoding. Deze verklaring geldt wellicht sterker voor gescheidenen en verweduwd dan voor nooit-gehuwd. Hun relatieve onvrede kan groter zijn omdat zij ooit beter gekend hebben.

2 **Het verschil wordt groter.**

Alleenstaanden zijn niet alleen een stuk minder gelukkig dan mensen met een partner, maar het verschil wordt eerder groter dan kleiner. Dit is des te opmerkelijker omdat de publieke beeldvorming over het alleen leven steeds rooskleuriger wordt. Zoals al eerder opgemerkt dacht in 1965 nog 60 procent van de Nederlandse bevolking dat ongehuwd minder plezier in het leven scheppen en in 1980 nog maar 25 procent.

Alleenstaanden allengs minder gelukkig. Bij een NIPO-onderzoek in 1949 bleken ongehuwde Nederlanders nog even gelukkig als gehuwden (NIPO 1949). Tal van onderzoeken in de zeventiger jaren vonden echter aanzienlijk meer levensvoldoening onder gehuwden (o.a. Bakker & v.d. Berg, 1974:15; Jol, 1980:18).

In de USA heeft zich een zelfde verschuiving voorgedaan. In 1946 waren ongehuwden in dat land al iets minder gelukkig dan gehuwden; Uitgedrukt in Gamma bedroeg het verschil toen .28 (Wessman 1956: 190). In 1957 was dit verschil duidelijk toegenomen. Het bedroeg toen .41. (Gurin et al 1960: 233).

Zelfdoding onder alleenstaanden nam toe. Dit zelfde patroon komt nog duidelijker naar voren uit de suïcide-cijfers van de laatste twintig jaar. Zoals bekend vertonen die cijfers sinds jaren een zekere groei. Als het waar is dat alleenstaanden het allengs beter krijgen, zou men mogen verwachten dat het aantal zelfdodingen onder hen daalt, of althans dat dit aantal bij hen minder stijgt dan onder gehuwden. In Nederland blijkt het omgekeerde het geval ([schema 2](#)). Het aantal zelfdodingen onder alleenstaanden nam daar aanzienlijk meer toe dan bij gehuwden. De stijging van het aantal suïcides was het sterkst onder gescheidenen. Regressie-vergelijking toont bij gescheiden mannen een 23 maal snellere stijging dan onder gehuwde mannen en bij vrouwen een bijna 10 maal zo snelle stijging. Ook bij de nooit gehuwden was de stijging aanzienlijk groter dan onder gehuwden: bij nooit gehuwde mannen bijna 5 maal zo groot als bij gehuwde mannen en bij vrouwen ongeveer 3 maal. Alleen voor verweduwden lag het anders. Bij verweduwde mannen steeg het cijfer de helft minder snel dan onder gehuwde mannen en bij verweduwde vrouwen is er zelfs een kleine daling te constateren die bijna even groot is als de stijging onder vrouwelijke gehuwden.

Weer zijn er indicaties dat zich in de USA een soortgelijke ontwikkeling heeft voorgedaan. Tussen 1941 en 1961 blijkt de gemiddelde levensverwachting van gehuwden daar wel is gestegen, maar die van ongehuwden niet (Carter & Glick, 1970: 342-345). Het gemis van een huwelijk doet zich kennelijk ook daar steeds pijnlijker voelen.

Het is overigens niet onmogelijk dat in de Nederlandse suïcide-cijfers ietswat vertekend zijn. Het zou bijv. kunnen zijn dat in de categorie van alleenstaanden een relatieve vergrijzing is opgetreden. Omdat nu eenmaal meer ouderen een eind aan hun leven maken dan jongeren, zou in feite de factor leeftijd oorzaak van de verschuiving kunnen zijn en niet een verminderde aantrekkelijkheid van het vrijgezellenbestaan. Met het oog hierop is nagegaan of zich in de verschillende categorieën noemenswaardige verschuivingen naar leeftijd hebben voorgedaan gedurende de laatste twintig jaar. Bij gescheiden mannen blijkt dat inderdaad het geval. De verschuiving gaat echter in omgekeerde richting. Er is sprake van een zekere verjonging. Zonder die verjonging was het suïdecijfer in deze categorie waarschijnlijk dus nog sterker gestegen. Bij de nooit gehuwde mannen zijn geen leeftijdsverschuivingen van betekenis. Bij gehuwde mannen echter weer wel. In deze categorie neemt het percentage 15- tot 30-jarigen tussen 1959 en 1978 ruim 4 procent toe. Mogelijk heeft dit de stijging van het zelfdodingscijfer in deze categorie iets gedempt. Bij vrouwen doen zich in alle categorieën vrijwel dezelfde leeftijdsverschuivingen voor. Alles bij elkaar toch geen reden om aan te nemen dat de getoonde trends een artefact zijn van gewijzigde leeftijdsverhoudingen.

Een andere bron van vertekening zou kunnen liggen in het toenemend aantal concubinaten. Hokkers worden in deze statistiek tot de alleenstaanden gerekend.

Het betreft hier forse aantallen. Naar schatting 7 procent van alle samenwoningsrelaties is momenteel niet ten stadhuize als huwelijk geregistreerd (De Hond, 1978). Deze verandering is eveneens iets van de laatste twintig jaar. Toch kan hij moeilijk verantwoordelijk gesteld worden voor het toenemend aantal zelfdodingen in de categorie ongehuwden. Dat zou alleen kunnen als aannemelijk was dat hokkers nog veel frequenter de hand aan zichzelf slaan dan alleenstaanden al deden. Dat is nauwelijks aannemelijk; onder meer niet omdat wel is gebleken dat de relaties van formeel en informeel gehuwden materieel nauwelijks verschillen (o.a. Segrest & Weeks, 1976). Veel aannemelijker is dat het toenemend aantal in concubinaat levenden in de categorie ongehuwden de trend heeft afgezwakt. Als deze samenwonenden uit de statistiek gehaald zouden kunnen worden, zou waarschijnlijk een nog veel sterkere toename van zelfdoding onder alleenstaanden aan het licht komen.

In de meest moderne landen zijn alleenstaanden naar verhouding het minst gelukkig. Als het waar is dat alleenstaanden betere tijden tegemoet gaan, dan zou je mogen verwachten dat ze het nu al relatief goed hebben in moderne landen en dat ze momenteel er het slechtst voorstaan in de meest traditionele landen. Wat dit betreft biedt het eerder genoemde onderzoek in de EEG-landen interessant vergelijkingsmateriaal. Zie nogmaals [schema 1](#). De grootste verschillen treden op in de meest verlichte landen; in Denemarken en Nederland. Vooral nooit gehuwden en gescheidenen zijn in die landen relatief ongelukkig. De meest traditionele landen zijn duidelijk Italië en Ierland. In deze landen zijn de verschillen veel kleiner. Verweduwen zijn er niet zo erg veel ongelukkiger dan gehuwden; en de nooit gehuwden blijken er minstens even gelukkig als gehuwden. De overige landen zitten tussen deze extremen in. Dit wijst er bepaald niet op dat de verschillen tussen gehuwden en ongehuwden gezien moeten worden als een overblijfsel uit een voorbijgaande ontwikkelingsfase van onze samenleving.

Kwaliteit huwelijksrelatie ging meer tellen voor geluk. Als het waar is dat moderne mensen zich allengs beter in hun eentje weten te redden, kan men ook in de categorie gehuwden veranderingen verwachten. Men zou dan verwachten dat gehuwden minder zwaar zijn gaan tillen aan huwelijksproblemen en omgekeerd dat de positieve belevingen die aan het huwelijk vast zitten, voor hen ook van minder belang zijn geworden. Eerder heb ik al eens aangetoond dat dat niet het geval is. De kwaliteit van de relatie met de partner is juist meer gaan tellen.

De mate waarin de kwaliteit van de huwelijksrelatie mensen echt iets doet laat zich aflezen van de statistische samenhang tussen enerzijds tevredenheid met eigen huwelijk en anderzijds de tevredenheid met eigen leven als geheel. Is die samenhang hoog, dan mag men aannemen dat in de onderzochte groep de kwaliteit van huwelijksrelaties erg belangrijk is. Is de samenhang laag, dan moeten we aannemen dat de kwaliteit van een huwelijk er weinig toe doet. Een hoge samenhang betekent nog niet noodzakelijkerwijs dat men zich het belang van een bevredigend huwelijksleven ook ten volle bewust is. Men kan zelfs denken dat het er even weinig toe doet als tevredenheid met de regering of met het weer. Evenzeer betekent een lage samenhang nog niet dat men niet kan denken dat huwelijksrelaties over het algemeen erg bepalend zijn voor geluk.

De samenhang tussen geluk en tevredenheid met eigen huwelijk blijkt doorgaans erg hoog. Recent onderzoek in de Verenigde Staten heeft aangetoond dat geen enkele andere deelsatisfactie zozeer met geluk samenhangt. Zelfs arbeids-

satisfactie niet. Interessant is ook dat mensen met een slecht huwelijk nog ongelukkiger blijken te zijn dan alleenstaanden. Dit verklaart waarom ondanks de afnemende aantrekkelijkheid van het vrijgezellenbestaan toch nog een toename van het aantal echtscheidingen kon plaatsvinden (Glenn & Weaver, 1981).

Het gaat hier nu om de vraag of het verband tussen geluk en huwelijkstevredenheid groter of kleiner is geworden. De vraag kan beantwoord worden door de resultaten van vier Nederlandse onderzoeken te vergelijken. De onderzoeken vonden plaats tussen 1948 en 1970. In alle vier werden vragen gesteld over zowel huwelijkstevredenheid als overall geluk. Die vragen zijn vrijwel identiek. De correlaties tussen de antwoorden er op zijn daardoor redelijk vergelijkbaar. Leggen we de resultaten uit de verschillende jaren naast elkaar, dan blijkt dat de samenhang tussen 'huwelijkstevredenheid' en 'geluk' steeds groter is geworden. Tussen 1948 en 1970 werd die samenhang bijna tweemaal zo sterk. Weten of iemand zich lekker voelt in de relatie met zijn of haar partner betekent steeds meer weten of hij/zij in het algemeen ook gelukkig is.

Niet alleen is de samenhang in absolute zin toegenomen, maar ook in relatieve zin. In vergelijking met andere deelsatisfacties is 'huwelijkssatisfactie' een steeds sterkere samenhang met 'geluk' gaan vertonen. In 1948 was 'tevredenheid met gezondheid' bijv. nog sterker gecorreleerd met geluk dan 'tevredenheid met huwelijk'. In 1964 waren die rollen echter omgedraaid. Ook in 1970 blijkt 'huwelijkstevredenheid' sterker gecorreleerd met geluk dan 'tevredenheid met gezondheid'. De samenhang tussen 'tevredenheid met gezondheid' en 'geluk' was toen overigens niet lager dan in 1948. Soortgelijke verschuivingen hebben zich voorgedaan met tevredenheid met 'baan' en 'tevredenheid met economische positie'. Verdere details in Veenhoven (1979:146).

3 **Waarom werden alleenstaanden relatief minder gelukkig?**

Deze opmerkelijke toename van het verschil in levensvoldoening tussen gehuwden en ongehuwden vraagt natuurlijk om een nadere verklaring. Voorop staat dan weer de vraag in hoeverre een en ander gevolg is van (verandering in) levensomstandigheden.

Scherper selectie? Laat ik weer beginnen met de mogelijkheid dat de verschillen niet primair veroorzaakt zijn door aan de huwelijkse staat verbonden omstandigheden, maar voortkomen uit geringe huwelijkskansen voor ongelukkige mensen. Zijn er redenen om aan te nemen dat die selectie scherper is geworden gedurende de laatste twintig jaar? Eén zo'n reden zou kunnen zijn dat allengs een groter deel van de bevolking in het huwelijk is gaan stappen en dat de categorie nooit-gehuwden daardoor verder is ingedikt in ongunstige zin.

Voor wat betreft vrouwen zou dat wel kunnen. Het percentage nooit-gehuwden van 15 jaar en ouder in de bevolking is in die periode iets gedaald. Die daling is echter gering en niet helemaal continu. Voor mannen is zo'n daling nauwelijks waarneembaar, terwijl zich onder hen toch de sterkste stijging in zelfdoding aftekent.

De relatieve achteruitgang van gescheidenen kan al helemaal niet uit een veranderde selectie worden verklaard. Scheiden is steeds gewoner geworden en het aantal gescheidenen dan ook veel groter. Momenteel is bijna 2 procent van de bevolking gescheiden tegenover 0,8 procent in 1959. Voorzover hier al sprake is

van selectie is die selectie waarschijnlijk steeds minder scherp geweest. Dat moet de groei van het aantal suicides onder gescheidenen gedrukt hebben.

Sterker etikettering? Met de etiketteringsverklaring komen we evenmin erg ver. Zoals al opgemerkt is de publieke beeldvorming over het alleen leven in deze periode juist rooskleuriger geworden, met name is men minder negatief gaan denken over gescheidenen. Als stereotypen er al iets toe doen, dan moet deze verandering een veel grotere verslechtering voorkomen hebben. Merk ook op dat in de meest verlichte landen het verschil in geluk tussen gescheidenen en gehuwden het grootst is: groter nog dan in de uitgesproken katholieke landen Italië en Ierland.

Killere maatschappij? Rest ons de beschermingsverklaring. Die zou zeggen dat het gedurende de laatste twintig jaar allengs moeilijker is geworden om buiten het kader van een huwelijk geborgenheid te vinden. Veel sociologen menen dat zo'n ontwikkeling inderdaad al meer dan een eeuw aan de gang is. Al rond de industriële revolutie zou er een proces van 'privatisering' zijn opgetreden. Steeds meer mensen zouden zich verder zijn gaan terugtrekken in steeds kleiner wordende gezinnen, waar ze allengs dichter op eikaars lip zitten. Het openbare leven zou hierdoor verschaald zijn geraakt. Minder contacten op straat, afstandelijker omgang op het werk, minder volk in de kroeg en ook minder contacten met verre ooms en neven. Die armoë zou vervolgens nog weer meer mensen het huwelijk hebben ingedreven, waardoor het daarbuiten uiteindelijk een nog dooiere boel werd (Veenhoven, 1973). Het is goed mogelijk dat die ontwikkeling zich ook gedurende de laatste 20 jaar heeft doen gelden. In ieder geval is een groter deel van de bevolking in huwelijksverband gaan leven; er heeft zich een kleine toename van het aantal formeel gehuwden afgetekend en een forse toename van het aantal ongehuwd samenwonende paren. Voorts zijn gehuwden allengs ook meer alleen komen te staan. Het aantal eenpersoonshuishoudingen is drastisch toegenomen. Bij de volkstelling van 1960 bleek maar 12 procent van de huishoudens te bestaan uit alleenwonende personen. In 1971 was dat al 17 procent (Beukers-de Vries, 1978). Vooral het aantal alleenwonende mannen is toegenomen (Goewie R. e.a., 1980). Inwonen bij ouders of familie wordt steeds minder gebruikelijk. De bescheiden ontwikkeling van communale leefvormen biedt voor dit alles geen tegenwicht.

Deze veronderstellingen omtrent de beschermende werking van primaire relaties en van een geleidelijke verkillung van het buitenhuwelijkse sociale klimaat zijn overigens moeilijk bewijsbaar. 'Sociale 'warmte' is niet direct meetbaar. Het is ook niet goed mogelijk om aan te tonen dat alleenstaanden zich in de 'goeie oude tijd' echt beter voelden. Toch is deze theorie best plausibel. Hij sluit ook goed aan op de gesignaleerde veranderingen onder gehuwden. Als de buiten-huwelijkse wereld inderdaad 'killer' is geworden gedurende de laatste 20 jaar, dan zullen gehuwden ook meer aangewezen zijn geraakt op de relatie met hun partner. Dat verklaart dan waarom de kwaliteit van die relatie meer bepalend is geworden voor hun geluk. De theorie sluit ook goed aan bij het feit dat samenwoners minstens even gelukkig zijn als formeel gehuwden.

Toch heeft ook de verklaring van de afnemende bescherming zijn beperkingen. Hij verklaart bijv. niet waarom suicide niet bij alle alleenstaanden evenzeer toeneemt; met name verklaart hij niet waarom de stijging zich alleen voordoet bij gescheiden en nooit-gehuwden en niet bij verweduwen.

Verweduwen zijn even goed meer alleen komen te staan en als het buitenhuwelijkse klimaat killer is geworden zouden zij evengoed dat hebben moeten voelen.

Waarschijnlijk speelt de factor leeftijd hier een rol. De veelal oudere verweduwen zijn wellicht minder aangewezen op het openbare leven omdat ze meer kunnen putten uit al bestaande relaties met vrienden en familie (kinderen en kleinkinderen). De leefwereld van de verweduwen biedt misschien ook wel meer contactpunten omdat er zoveel gepensioneerd met zoveel vrije tijd in rondlopen. Voorts is het mogelijk dat de contactbehoefte bij het ouder worden afneemt. Volgens de z.g. 'disengagement'-theorie zou dat vrij normaal zijn. Verweduwen zouden door dit alles minder last hebben van de veronderstelde 'verkillig' van de samenleving.

Nog iets anders is dat zich in de oudere leeftijdsgroep überhaupt geen verandering in het aantal suïcides aftekent. Wat voor verweduwen geldt, geldt eigenlijk voor alle Nederlanders van boven de 65. het suïcidecijfer is sinds 1955 nauwelijks veranderd. De groei van het aantal suïcides zit vooral in de leeftijdscategorie van 20-tot 50-jarigen. Kennelijk is er dus nog wel meer aan de hand.

Ter voorkoming van misverstanden nog het volgende: het feit dat alleen leven in onze samenleving zo moeilijk is betekent natuurlijk niet dat het tegenwoordig huwelijk 'ideaal' is. Evenmin betekent het feit dat alleen leven moeilijker is geworden dat het huwelijk er beter op werd. Het moderne huwelijk is zeer problematisch; het stelt mensen vaak voor onmogelijke eisen, het geeft veel beperkingen en het vormt een bron van conflicten. Dat het zich niettemin handhaaft, en zelfs onmisbaar is, komt doordat er in deze samenleving zo weinig alternatieven zijn. Er zijn haast geen institutionele kaders die een min of meer continue voorziening op het vlak van affectie, zorg en zinvolheid bieden. In dit verband heb ik eerder al eens opgemerkt dat het huwelijk 'bloeit bij gebrek aan beter' (Veenhoven, 1979.149).

4 **Conclusie**

Alleenstaanden scheppen minder plezier in het leven dan mensen met een vaste partner. Dat verschil wordt vooralsnog groter in plaats van kleiner. Een en ander kan slechts zeer ten dele verklaard worden uit het feit dat ongelukkige mensen meer kans lopen om alleen te komen te staan. De belangrijkste reden is dat geborgenheid steeds moeilijker buiten het kader van een relatie met een levenspartner te vinden is en dat alleenstaanden daardoor steeds meer in de kou komen te staan. Kennelijk zijn mensen er niet op gebouwd om zich zonder pijn in zulke omstandigheden te schikken.

LITERATUUR

Beukens-de Vries, M. (1978)

Vormen van gezin en huishouding,
in: Corver e.a., p. 91-105.

Carter H & Glick P.C. (1970)

Marriage and Divorce,
American Public Health Association Vital and Health Statistics Monograph, Harvard University Press, Cambridge.

Durkheim E. (1952)

Suicide a study in sociology,
The Free Press, New York

Europese Commissie (1975)

European Men and Women: a comparison of their attitude to some problems facing society,
Commission of the European Communities, Brussel.

Glenn N.D. (1975)

The contribution of marriage to the psychological wellbeing of Males and Females,
Journal of Marriage and the Family, vol. 37, p. 594-601.

Glenn N.D. & Weaver C.N. (1981)

The contribution of marital happiness to global happiness,
Journal of Marriage and the Family, vol. 43, p. 161-168.

Goewie R, 's-Jacob R., & v. Overbeek R. (1980)

Huishouding in Holland
NIMAVO, Den Haag.

Gove W.R. (1972a)

The relationship between sex roles, marital roles and mental illness,
Social Forces, vol. 51, p. 34-44.

Gove W.R. (1972b)

Sex, marital status and suicide,
Journal of Health and Social Behavior, vol. 13, p. 204-213.

Gove W.R. (1973)

Sex, marital status and mortality,
American Journal of Sociology, vol. 79, p. 45-67.

De Hond, M. (1978)

Onderzoek huisvesting alleenstaanden en tweepersoonshuishoudens,
Cebeon, Amsterdam.

Gurin, G, Veroff J & Feld S. (1960)

American view their mental health,
Basic Books, New York.

Jol, C. (1980)

Samenlevingsvormen en welzijn,

Sociaal-Cultureel kwartaal-overzicht CBS, 1980 no. 1, blz. 7-18.

Knüpfer H, Clark W. & Room R. (1966)

The mental health of the unmarried,

American Journal of Psychiatry, vol. 122, p. 841-851.

Kraus A. & Lillienfeld A.M. (1959)

Some Epidemiologic Aspects of the high Mortality Rate in the Young Widowed Group,

Journal of Chronic Diseases, vol. 10. p. 207-217

Lillienfeld A.M., Levin M.L. & Kessler, I.I. (1972)

Cancer in the United States,

Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Lynch, J.J. (1977)

The broken heart. The medical consequences of loneliness,

Basic Books, New York.

S.C.P. (1981)

Sociaal Cultureel Rapport.

Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag

Segrest M.A.&Weeks M.N. (1976)

Comparison of the role expectations of married and cohabiting subjects,

International journal of Sociology of the Family, vol. 6, p. 275-281.

Veenhoven, R. (1979)

De toekomst van het huwelijk,

in: De Haan & Van der Wolk (red.) De problematische liefde, p. 139-152.

Verbrugge, L.M. (1979)

Marital status and Health,

Journal of Marriage and the Family, vol. 41, p. 267-285.

Wessman A.E. (1956)

A psychological inquiry into satisfaction and happiness,

unpublished Ph.D. Dissertation, Princeton University.

Schema 1.							
Antwoorden op de vraag: 'Hoe gelukkig bent U alles bij elkaar genomen: zeer gelukkig / redelijk gelukkig / niet gelukkig' uitgesplitst naar nationaliteit en burgerlijke staat. Mei 1975. Representatieve steekproeven.							
		Gehuwd	Samen- wonend	Nooit gehuwd	Geschei- den	Ver- weduwd	Totaal
FRANKRIJK:	N	860	16	180	33	74	1163
zeer gelukkig		16	31	17	9	11	16
redelijk gelukkig		59	44	51	27	47	56
niet zo gelukkig		25	25	32	64	42	28
GROOT-BRITANNIË: N		923	4	229	26	129	1311
& N-IERLAND							
zeer gelukkig		23	25	18	12	20	22
redelijk gelukkig		50	25	56	46	47	50
niet zo gelukkig		27	50	26	42	33	28
W.-DUITSLAND	N	612	11	197	37	109	966
zeer gelukkig		14	18	10	5	5	12
redelijk gelukkig		69	55	68	60	50	66
niet zo gelukkig		17	27	22	35	45	22
ITALIË:	N	629	2	312	10	69	1022
zeergelukkig		5	0	7	0	7	6
redelijk gelukkig		52	0	49	20	32	49
niet zo gelukkig		43	100	44	80	61	45
NEDERLAND:	N	790	8	110	17	96	1021
zeer gelukkig		38	23	23	6	10	33
redelijk gelukkig		55	50	68	47	61	57
niet zo gelukkig		7	25	9	47	29	10
DENEMARKEN:	N	678	70	154	24	65	991
zeergelukkig		45	39	37	21	21	41
redelijk gelukkig		52	53	52	46	65	53
niet zo gelukkig		3	8	11	33	14	6
BELGIË:	N	969	—	356	34	154	1513
zeer gelukkig		40	—	38	18	19	37
redelijk gelukkig		53	—	53	50	55	53
niet zo gelukkig		7	—	9	32	26	10
LUXEMBURG:	N	191	—	81	5	29	306
zeer gelukkig		29	—	21	60	7	25
redelijk gelukkig		52	—	59	0	48	53
niet zo gelukkig		19	—	20	40	45	22
IERSE REPUBLIEK:	N	581	—	334	6	72	993
zeer gelukkig		17	—	17	0	12	17
redelijk gelukkig		52	—	55	50	57	53
niet zo gelukkig		31	—	28	50	31	30
TOTAAL:	N	6233	111	1953	192	797	9286
zeer gelukkig		26	33	21	12	13	24
redelijk gelukkig		55	50	55	44	52	54
niet zo gelukkig		19	17	24	44	35	22

Deze gegevens zijn beschikbaar gesteld door de Belgian Archives for the Social Sciences (BASS), Louvain-la-Neuve, België. Ze zijn gedeeltelijk van de Commission of the European Communities: 'European men and women'; (1975), waarin overigens enige cijfers verkeerd staan.

Schema 2

Zelfdoding onder Nederlanders van 15 jaar en ouder van 1957 tot en met 1978 naar burgerlijke staat.

